

De unges syn på Uligheder i undervisningssystemet

Unge syn på

Uligheder i undervisningssystemet

European Agency for Development in Special Needs Education

I forbindelse med Portugals EU-formandskab afholdt det portugisiske undervisningsministerium i september 2007 en høring om de unges syn på uligheder i undervisningssystemet, "*Young Voices: Meeting Diversity in Education*". Høringen fandt sted i Lissabon og var arrangeret i samarbejde med European Agency for Development in Special Needs Education. Vi har samlet indlæg og resultater fra høringen i denne rapport.

Rapporten er udarbejdet af agenturet på baggrund af indlæg fra de unge deltagere i høringen, som alle skal have en stor tak for deres bidrag.

På agenturets hjemmeside findes yderligere information om begivenheden. Adressen er www.european-agency.org/european-hearing2007

Redaktion: Victoria Soriano, Mary Kyriazopoulou, Harald Weber og Axelle Grünberger fra European Agency for Development in Special Needs Education

Uddrag af rapporten kan gengives med angivelse af kilde-reference.

Elektroniske udgaver af rapporten kan downloades på 21 sprog fra hjemmesiden: www.european-agency.org/site/info/publications/agency/index.html

Forsideillustration: Viktorija Proskurovska

ISBN: 978-87-92387-22-6 (Elektronisk udgave)

ISBN: 978-87-92387-01-1 (Trykt udgave)

2008

European Agency for Development in Special Needs Education

Sekretariat:
Østre Stationsvej 33
5000 Odense C.
Tlf: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Bruxelles-kontor:
3 Avenue Palmerston
BE-1000 Brussels Belgium
Tlf: +32 2 280 33 59
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

Rapporten er udgivet med støtte fra Europa-Kommissionen, Generaldirektoratet for Uddannelse og Kultur:
http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/index_en.htm

INDHOLD

Forord	5
Indledning	7
Indlæg fra Portugals undervisningsminister Maria de Lurdes Rodrigues	9
De unges reaktioner	11
<i>Deltagere fra de almene ungdomsuddannelser .....</i>	<i>11</i>
<i>Deltagere fra erhvervsrettede ungdomsuddannelserne .....</i>	<i>14</i>
<i>Deltagere fra de videregående uddannelser .....</i>	<i>16</i>
Indlæg fra den portugisiske statssekretær for undervisning, Valter Lemos	20
Lissabon-deklarationen	21
<i>Inkluderende undervisning set fra de unges synspunkt .....</i>	<i>21</i>

Forord

Medlemslandene i European Agency for Development in Special Needs Education (herefter agenturet) blev i 2007 enige om at afholde en europæisk høring med deltagelse af unge med særlige undervisningsmæssige behov, som skulle mødes og diskutere uddannelse og fremtidsperspektiver. Der skulle især lægges vægt på de unges erfaringer, ideer og forslag omkring inkluderende undervisning.

Det var anden gang agenturet skulle stå i spidsen for en begivenhed af så stort et omfang og betydning. Den første høring for unge med særlige undervisningsmæssige behov fandt sted i 2003 i Europa-Parlamentets bygninger i Bruxelles.

Agenturets medlemslande var fuldt ud klar over omfanget af den udfordring der lå i at arrangere denne høring, især fordi man forventede et betragteligt antal deltagere fra de 29 lande, der skulle repræsenteres (i 2003 deltog 22 lande).

Høringen i 2007 fandt sted i Lissabon og var arrangeret i samarbejde med det portugisiske undervisningsministerium i forbindelse med Portugals formandskab for EU.

For agenturet var det en fornøjelse og en ære at arrangere denne anden europæiske høring. Vi vil især takke de 78 unge deltagere, deres familier, lærere og støttepersonale, undervisningsministrene i de repræsenterede lande, repræsentanterne fra europæiske og internationale organisationer og sidst men ikke mindst de portugisiske myndigheder for deres deltagelse og store interesse i begivenheden. Uden dem var høringen aldrig blevet en realitet.

Jørgen Greve
Bestyrelsesformand

Cor J. W. Meijer
Direktør

Indledning

I 2006 bad agenturet sine repræsentantskabsmedlemmer om at udvælge deltagere fra 2-3 uddannelsesinstitutioner i deres eget land til at deltage i høringen "Unge syn på uligheder i undervisningssystemet". Der skulle helst være repræsentanter fra en erhvervsskole, skoler for andre ungdomsuddannelser (i Danmark faldt valget på en efterskoleelev) og en videregående uddannelsesinstitution.

Studerende fra de valgte skoler og klasser blev opfordret til sammen med deres medstuderende at komme med deres mening om de resultater der var kommet ud af den første høring i Bruxelles i 2003. Herudover skulle de diskutere følgende tre spørgsmål med deres medstuderende:

1. Hvilke **væsentlige forbedringer og udfordringer i din uddannelse** vil du gerne diskutere med dine europæiske kolleger? Har du forslag eller anbefalinger til forbedringer?
2. Hvad er **din holdning til inkluderende undervisning**? Er der særlige fordele, udfordringer og/eller ulemper du ønsker at fremhæve? Vil du foreslå nogle anbefalinger?
3. Du har måske helt klare forventninger til din uddannelse, arbejde og fremtid. Kan du beskrive hvilke **væsentlige problemer** der efter din mening **skal løses, før du kan indfri disse forventninger**?

Alle høringens deltagere mødtes dagen før for at udveksle synspunkter og diskutere de tre spørgsmål i arbejdsgrupper, som var opdelt i forhold til de unges uddannelsesniveau: almene ungdomsuddannelser, erhvervsrettede ungdomsuddannelser og videregående uddannelser. De unge var godt forberedte inden selve høringen og diskussionerne bar præg af en seriøs og åben tilgang til emnet samt gensidig respekt for hinandens meninger.

De unges handicap og særlige behov var meget forskellige fra person til person. Langt de fleste var tilmeldt det almene skolesystem.

De unges diskussioner førte til en række forslag, som blev præsenteret i det portugisiske parlament, og som er blevet basis for Lissabon-deklarationen "Inkluderende undervisning set fra de unges

---

synspunkt". Hele deklARATIONEN findes sidst i denne rapport og er desuden trykt som en separat folder.

Rapporten indeholder uddrag af indlæg fra Portugals undervisningsminister under åbningen og fra den portugisiske statssekretær for undervisning under lukningen af høringen. Begge fremhæver på vegne af de portugisiske myndigheder deres store engagement i og støtte til inkluderende undervisning.

Lissabon-deklARATIONEN omhandler de spørgsmål og aftaler de unge arbejdede sammen om, mens denne rapport beskriver de problemstillinger der er relateret til de tre forskellige uddannelsesforløb de unge repræsenterede, nemlig almene ungdomsuddannelser, erhvervsrettede ungdomsuddannelser og videregående uddannelser.

Indlæg fra Portugals undervisningsminister Maria de Lurdes Rodrigues

Ved åbningen af den europæiske høring “Unge syn på uligheder i undervisningssystemet” i Portugals parlamentsbygning sagde undervisningsminister Maria de Lurdes Rodrigues blandt andet:

“Det er en stor ære og glæde at være vært for unge fra 29 lande – 26 EU-lande plus 3 andre lande som støtter initiativet, hvis formål det er at forbedre den inkluderende undervisning i hver eneste skole i hvert eneste land i EU. Tillykke med jeres deltagelse her og med det succesrige forløb for jer og for de lande I repræsenterer, og især med udsigten til mere og bedre inkluderende undervisning i Europa.

Retningslinjerne for inkluderende undervisning for alle børn og unge med særlige behov blev udarbejdet i 1994 i Salamanca i Spanien som et resultat af mange års arbejde og debat blandt eksperter over hele verden. Lærere, støttepersonale og eksperter skal dagligt sørge for den løbende udvikling og iværksættelse af inkluderende undervisning. Det drejer sig om at afdække problemer og fordomme, tekniske, sociale og økonomiske vanskeligheder, men også om at finde løsninger der kan forbedre den inkluderende undervisning.

Inkluderende undervisning er en proces som hele tiden udvikler sig og aldrig vil afsluttes, fordi målsætningerne hele tiden ændres. Det skyldes de evigt hastende sociale krav og forventninger samt den udvikling af viden og teknologi vi er vidner til.

Jeg mener alle lande i Europa har fælles opgaver og udfordringer, selv om udgangspunkterne kan være forskellige fra land til land. Det gælder især på tre områder: vi skal sørge for at der hele tiden uddannes lærere og støttepersonale til at arbejde med unge med særlige undervisningsmæssige behov; vi skal forbedre de fysiske og materielle rammer i de skoler der modtager studerende med særlige behov, og vi skal udvikle læringsredskaberne og det pædagogiske indhold og materiale sideløbende med brugen af den nye teknologi.

I dag giver informations- og kommunikationsteknologien os enestående muligheder for at tilegne os viden, og det er enhver regerings opgave at støtte brugen og udviklingen af disse muligheder.

Det er en helt speciel begivenhed, der bringer os sammen i dag, fordi den involverer studerende med særlige behov, som står midt i udviklingen af deres egen inkluderende undervisning. De er talerør og puster liv i debatten og bevidstheden om, at der skal findes løsninger, og det er deres forventninger og visioner, vi får direkte kendskab til her.

Med de unges bidrag her kan vi være sikre på at opnå bedre betingelser for læring for alle europæiske unge med særlige behov. Det er det, der gør dette initiativ så nyskabende. Endnu engang tillykke med jeres deltagelse og engagement, jeres gode eksempler og de fine resultater I vil få. Jeres succes er også vores. Hver studerendes succes, især dem med særlige behov, retfærdiggør jeres arbejde. Jeg ønsker, I får opfyldt jeres drømme, at jeres tiltag vil lykkes og at jeres bidrag hjælper os til at blive bedre i vores arbejde. Tak skal I have.”

De unges reaktioner

De unge fortalte i plenum om de fælles problemstillinger der var blevet diskuteret i de respektive grupper dagen før høringen.

Her følger en mere detaljeret gennemgang af disse problemstillinger, nævnt i samme rækkefølge som de spørgsmål der blev diskuteret:

- de vigtigste **forbedringer** og **udfordringer** i uddannelsesforløbet;
- de unges holdning til **inkluderende undervisning**;
- de vigtigste problemer som skal løses for at de unge kan indfri deres ønsker for **fremtiden**.

Det skal understreges, at deltagerne alle var enige om, at de resultater og udfordringer, der var på dagsordenen under høringen i 2003, stadig er meget værdifulde, selv om der siden er sket fremskridt.

I det følgende har vi citeret nogle af deltagerne direkte så man får en bedre fornemmelse af diskussionerne og den store entusiasme der blev udvist i arbejdsgrupperne

Deltagere fra de almene ungdomsuddannelser

Hovedparten af de deltagere som var i gang med en ungdomsuddannelse kom fra det almene skolesystem og et inkluderende undervisningsmiljø.

Under gruppediskussionerne blev der generelt udtrykt tilfredshed med ungdomsuddannelserne og der var enighed om at der er sket **fremskridt** i løbet af deres egen skoletid.

En af de største løbende **udfordringer** er den generelle tilgængelighed til uddannelserne: det gælder den fysiske tilgængelighed til bygninger men også adgangen til materialer og redskaber der er brugervenlige og egnede til de forskellige former for handicap, hvilket ikke altid er tilfældet. Karin sagde: "Moderne skoler er stadig ikke fuldt ud indrettede til at tage højde for de forskellige former for handicap som for eksempel nedsat syn."

Hjælpe midler som computere, digitalkameraer, mikrofoner osv. er af stor betydning. Og alligevel er det ofte her man ser, at det nødvendige udstyr enten ikke er der eller kun findes i ringe omfang. Det er ikke altid de unge og deres familier ved, hvordan de skal få adgang til disse hjælpemidler.

Tilgængelighed omfatter også personlige hjælpere og støttepersonale. Ofte når der er brug for hjælp er der kun klassekammeraterne at trække på, hvilket er et evigt tilbagevendende problem,

De unge understregede hvor stor en rolle lærernes holdning faktisk spiller. Lærerne skal være opmærksomme på alle elevers særlige behov. "Lærerne skal være opmærksomme på, at de forskellige personer i en klasse har forskellige behov og forskellige måder at lære på", lød det fra Simone. Men støtten fra læreren må ikke medføre en patronisering af studerende med særlige behov. Lærerne skal derfor uddannes til at forstå og vide mere om personer med særlige behov.

Inkluderende undervisning blev af gruppen opfattet som en god mulighed og af stor relevans for dem.

Det var opmuntrende at høre at de unge som er i gang med en ungdomsuddannelse er helt enige om at inklusion er med til at bringe forskellige mennesker nærmere hinanden og at forbedre elevernes sociale færdigheder. Inkluderende undervisning indebærer generelt også større udfordringer – i positiv forstand – end specialundervisning. Som Márton sagde: “Inkluderende undervisning er virkelig effektivt, fordi man ser problemerne i øjnene og lærer hvordan de skal løses.”

Der blev dog også talt om problemer i forhold til inkluderende undervisning. Aude opsummerede med at sige: “Inkluderende undervisning har på en gang været den værste og den bedste udfordring jeg nogen sinde har fået.” Selv om inklusion lægger op til social kontakt også uden for skolen kan der opstå problemer i spillet mellem elever med og uden særlige behov. “Inkluderende undervisning er den bedste løsning, men der findes stadig mange skoler, som ikke har personalet og ressourcerne til at praktisere det”, sagde Alfred.

Herudover er der lærere som ikke er ordentligt forberedte eller ikke har nok viden om de studerendes behov. Dette sammen med manglen på de rette ressourcer og hjælpemidler på de almene ung-

---

domsuddannelser skaber ligeledes mange problemer for de studerende med særlige behov.

Konklusionen fra de unge lyder at inkluderende undervisning absolut er af det gode, forudsat at den nødvendige støtte er til stede og at der er optimale forhold for læring.

De var også enige om at en uddannelse skal være med til at forberede én til livet. Anna Maria og Christopher sagde: "Uddannelse handler om at lære at du kan gøre ting du aldrig havde regnet med du ville gøre." De unge bad om altid selv at have friheden og retten til at vælge om de vil gå i en almindelig skole eller en specialskole.

Hvad angår **fremtiden** ønsker de fleste af deltagerne som nu er i gang med en ungdomsuddannelse at fortsætte studierne på en videregående uddannelse. Men de udtrykte bekymring for hvorvidt de nu også har helt frie valgmuligheder – de ønsker ikke at mulighederne begrænses på grund af deres særlige behov, manglende støtte eller begrænset tilgængelighed til en videregående uddannelse. Der blev også talt om folks eventuelle fordomme både inden for det videregående uddannelsessystem og på arbejdsmarkedet.

Til sidst understregede deltagerne deres behov for selv at kunne tage beslutninger om deres fremtid, hvilket indebærer at de ikke adskilles fra det øvrige samfund men derimod får samme muligheder som alle andre unge.

Deltagere fra erhvervsrettede ungdomsuddannelserne

De fleste af de deltagere som var i gang med en erhvervsuddannelse kom fra det almene skolesystem. Nogle få fik undervisning både i det almene system og i specialskoler, mens kun enkelte studerende udelukkende gik i specialskole. I denne gruppe var der repræsenteret flere forskellige former for behov end i de to andre grupper.

Gruppen gav klart udtryk for at deres behov ikke altid respekteres som de fortjener det. De understregede også at de ikke ville “beskyttes” blot fordi de har et handicap. Fabien, Séverine og Fabio sagde det meget klart: “Vi har det som alle andre, men engang imellem har vi desværre brug for støtte....Vi har brug for at folk tror på os og respekterer os. Vi vil ikke behandles som handicappede.” Mitia sagde: “Vi skal respektere hinanden uanset udseende, viden og færdigheder. På den måde får vi et mere ligeværdigt samfund.”

Der var overvejende positive udtalelser omkring de unges skoler og lærere, men man kom alligevel rundt om de vigtigste problemstillinger i forbindelse med de **forbedringer** der stadig mangler at blive gennemført. Nogle har haft negative oplevelser i kampen for at få den støtte de har brug for. Somme tider er lærerne ikke ordentligt informerede eller de er ikke interesserede i at kende de unges behov, eller de nødvendige støtteforanstaltninger er ikke tilgængelige. “Lærerne bliver nødt til at forklare tingene på flere forskellige måder for at alle studerende kan forstå det”, sagde Iro og Vassilis.

Som debatten skred frem blev det efterhånden klart at det ikke er muligt at stille kvalificeret støtte til rådighed hvis man ikke tager højde for de forskelligheder de enkelte studerende repræsenterer.

Amy sagde: “Unge skal have muligheden for at kunne lære i deres eget tempo, så de får positive oplevelser og gode erfaringer med fra deres uddannelsesforløb.”

Tilgængeligheden til offentlig transport og til bygninger var et emne som i høj grad optog deltagerne og som blev betragtet som en af de helt store **udfordringer**.

De som var i gang med en uddannelse inden for det almene skolesystem var meget positive over for **inkluderende undervisning**. “Fagene i det almene skolesystem ligger generelt på et højt niveau, hvilket gør os velforberejede til fremtiden og til et job i en verden hvor vi er omgivet af folk som kan høre”, sagde Steven. Få af deltagerne fra specialskolesystemet mente ligeledes at inkluderende undervisning er den bedste fremgangsmåde, mens en lille del foretrak at blive undervist i nogle mere beskyttende omgivelser. Der var fuld enighed om at man frit skal kunne vælge hvilket uddannelsessystem man vil være i – der skal ikke være nogen tvang, man skal respektere den enkeltes personlige situation og man skal have adgang til samme valgmuligheder som ikke-handicappede.

Med hensyn til **fremtiden** er det vigtigt for deltagerne at de kan komme til at leve så uafhængigt som muligt. Alle ville naturligvis gerne gennemføre studierne og var meget optaget af deres fremtidige jobmuligheder. Man var enige om at personer med handicap ikke har de samme muligheder som deres ikke-handicappede medstuderende.

Deltagerne havde tillid til deres egne evner og udtrykte deres ønsker klart, men var mere usikre på om skolesystemet og samfundet som helhed kan og vil anerkende det potentiale de besidder.

Deltagere fra de videregående uddannelser

Blandt deltagerne fra de videregående uddannelser var der en stor del med synshandicap i forhold til de to andre grupper, og derfor refereres der ofte til netop denne form for handicap i diskussionsgruppen.

Der var enighed om at der er sket **forbedringer** af mulighederne for informationsadgang – gennem computere og internet – for blinde og

synshandicappede studerende. Digitale bøger og lydbøger har vundet indpas. Nogle nævnte, at man generelt er blevet mere bevidst om personer med handicap og deres behov. Mobilitet og tilgængelighed er for eksempel i langt højere grad kommet på dagsordenen i den offentlige debat. Der er også sket en positiv udvikling i adgangen til støttepersoner og hjælp fra frivillige og venner.

I forbindelse med disse forbedringer er der dog også mange **udfordringer** at tage fat på. Adgangen til information kan somme tider være begrænset eller afhængig af mange ydre faktorer. For eksempel kan leveringen af nye computere trække ud og der kan være begrænset adgang til lydbøger og digitale materialer. Desuden er det ikke alle internetbrowsere der kan anvendes af blinde.

Selv om meget af det studiemateriale man skal bruge på universiteterne også laves her og man dermed nemmere kan producere materialer til synshandicappede studerende er der stadig for lidt materiale tilgængeligt. Som Maarja sagde: "Almene fag som kræver læsebøger er et problem som har fulgt mig gennem hele studietiden, fordi der aldrig var nok lydbøger og bøger med blindskrift."

Et andet problem handler om de begrænsninger i det frie studievalg som kan tilskrives den manglende tilgængelighed til bygninger samt

---

utilstrækkelige støtteforanstaltninger og teknologi. Gabriela udtrykte det således: “Folk med et handicap er ofte nødt til at vælge deres studiested ud fra om bygningerne er tilgængelige for dem frem for om det er det sted de helst vil uddanne sig...Vi vil gerne kunne vælge ud fra hvad vi ønsker og ikke hvad der er muligt for os.”

Deltagerne sagde, at de i mange tilfælde selv er nødt til at tage initiativ for at hjælpe deres uddannelsessted, idet medstuderende, lærere og det administrative personale ikke altid ved, hvordan de skal yde den rette støtte.

Der ligger også mange udfordringer med hensyn til de studerendes fremtidige jobmuligheder. For eksempel kan arbejdsgiveres holdninger og manglende tilgængelighed til arbejdspladsen skabe problemer for de unge med at komme ind på arbejdsmarkedet på samme vilkår som ikke-handicappede.

De unges anbefalinger handler blandt andet om at lærere og støttepersonale skal informeres bedre. Det er også vigtigt at forbedre forholdene omkring tilførsel af ekstra ressourcer, mødefaciliteter for studerende med handicap, tilgængeligt sprog i undervisningen, mindre klasser og ekstra lærere hvor det er nødvendigt. “Handicap giver sig udtryk på mange forskellige måder, og det er vigtigt at tilgodese individuelle behov frem for kollektive behov”, sagde Diana.

Deltagerne var enige om at **inkluderende undervisning** er den bedste måde at forberede dem til livet på. For nogle af dem var den videregående uddannelse det første møde med det almene skolesystem. Inkluderende undervisning blev nævnt som det første skridt på vejen mod en vellykket integration i samfundet.

Ændringen fra specialskoler til kompetencecentre blev også diskuteret. Denne kombination af inkluderende undervisning og individuel støtte betragtes blandt deltagerne som den bedste måde at forberede sig til en videregående uddannelse. Man var enige om at hvis man har mulighed for at deltage i den inkluderende undervisning helt fra starten af uddannelsesforløbet vil man automatisk stå stærkere, blive mere uafhængig og få mere selvtillid.

Med hensyn til **fremtiden** blev der lagt vægt på de problemer der opstår som følge af negative holdninger og uvidenhed. Det kræver

---

megen energi og stor tålmodighed at ændre holdning i en mere positiv retning med fokus på evner og færdigheder, potentialer og styrkesider. Deltagerne foreslog at de selv ville tage det første skridt, selv om det kræver langt mere mod og udholdenhed end der kræves af andre studerende. Kaisu konkluderede: "Det er godt at vide hvad man kan forvente, selv om det kan være hårdt at finde ud af det."

Indlæg fra den portugisiske statssekretær for undervisning, Valter Lemos

Valter Lemos afsluttede høringen med blandt andet at sige:

“De unge skal lykønskes med den entusiasme de har udvist her i dag. Jeg er helt overbevist om, at deltagerne i dag har ydet et meget værdifuldt bidrag til arbejdet for den inkluderende skole over hele Europa.

Vi er alle klar over, at før vi når målet om en skole for alle, vil vi ikke have opnået et sandt demokrati. Jeg tror bidragene fra hver enkelt af jer vil skabe historie og vise vejen, ikke blot mod målet men også mod hvilke midler, vi skal bruge for at nå det. Vi står i gæld til jer for det arbejder, I har udført.

Til de politikere og beslutningstagere som skal følge op på det arbejde I har lavet her i dag, vil jeg gerne understrege, at vi har bedt jer komme med jeres synspunkter og vi har nu haft muligheden for at høre dem. Nu har vi ansvaret for, at jeres forslag bliver en realitet.

Derfor vil jeg love jer, at vi fortsætter mod målet. EU-formandskabet har i samarbejde med European Agency for Development in Special Needs Education forpligtet sig til at udarbejde en opsummering af dagens resultater og anbefalinger som reference for, hvad der skal ske i den nærmeste fremtid. Vi håber de anbefalinger, som er vedtaget her i dag, vil danne grundlaget for at opnå inkluderende undervisning for alle.

Det har været et privilegium for os at kunne byde jer velkommen til Portugal, og jeres arbejde markerer et stort skridt frem mod en skole for alle – en helt igennem demokratisk skole. Held og lykke med fremtiden.”

Lissabon-deklarationen

De emner, der blev diskuteret blandt de unge deltagere, udgør basis for det vigtigste resultat af høringen, nemlig Lissabon-deklarationen "Inkluderende undervisning set fra de unges synspunkt".

Lissabon-deklarationen beskriver de fælles problemstillinger de unge gav udtryk for. Den understreger de unges ret til at blive respekterede og til at få samme muligheder som deres medstuderende og være med i de beslutningsprocesser, som kommer til at berøre dem og deres dagligdag.

Den beskriver ligeledes de unges mening om, hvad inkluderende undervisning kan give dem – gensidige fordele for alle elever og studerende med og uden særlige behov. Inkluderende undervisning giver god mulighed for at forbedre sine sociale færdigheder og anses for at være den bedste fremgangsmåde, forudsat de nødvendige betingelser for et vellykket resultat er til stede.

Også mobilitet og fuld adgang til uddannelse for personer med særlige behov er nævnt i deklARATIONEN. Det er områder hvor der stadig skal gennemføres forbedringer, hvilket kun er realistisk, hvis der tages højde for, hvor forskellige slags behov forskellige personer kan have.

Lissabon-deklarationen er et godt bidrag til debatten om inklusion da den tager de fælles problemstillinger op ud fra de unge handicappedes egen situation. Formålet er da også, at de klare budskaber, de unge har fremsat, vil inspirere såvel politiske beslutningstagere som fagfolk i deres fremtidige arbejde.

Hele deklARATIONEN kan læses her og er desuden vedlagt som en separat folder.

Inkluderende undervisning set fra de unges synspunkt

I forbindelse med Portugals EU-formandsskab afholdt det portugisiske undervisningsministerium sammen med European Agency for Development in Special Needs Education den 17. september 2007 en høring om de unges syn på uligheder i undervisningssystemet.

Unge med særlige undervisningsmæssige behov fra 29 lande¹ enedes om en række forslag, som tilsammen udgør den såkaldte Lissabon-deklaration "Inkluderende undervisning set fra de unges synspunkt". De unge er alle i gang med en almen eller erhvervsrettet ungdomsuddannelse eller med en videregående uddannelse. Deklarationen indeholder de vigtigste punkter, fremlagt i plenum i det portugisiske parlament, om de unges rettigheder, behov, udfordringer og anbefalinger til at gennemføre inkluderende undervisning med gode resultater.

Deklarationen kan sammenlignes med tidligere officielle europæiske og internationale erklæringer om specialundervisning som for eksempel Rådets resolution fra 1990 vedrørende integration af handicappede børn og unge i almindelige uddannelsessystemer, Salamanca-erklæringen og handlingsprogrammet for specialundervisning, offentliggjort af UNESCO i 1994, Luxembourg-charteret fra Helios-programmet 1996, Rådets resolution fra 2003 om lige uddannelsesmuligheder for handicappede elever og studerende og FN's konvention fra 2006 om handicappedes rettigheder.

De unge blev enige om at sætte ord på deres RETTIGHEDER som følger:

- Vi har ret til at blive respekteret og til ikke at blive diskrimineret. Ikke fordi vi ønsker medfølelse. Vi vil blot respekteres som mennesker, der i fremtiden skal leve og arbejde i normale omgivelser.
- Vi har ret til at få tilbudt de samme muligheder som alle andre, men med den støtte, som er nødvendig, for at imødekomme de behov, vi har. Ingen må blive overset.
- Vi har ret til at tage beslutninger på egne vegne og foretage vore egne valg. Det er nødvendigt, at vi bliver hørt.
- Vi har ret til et uafhængigt liv. Vi ønsker også at stifte familie og bo i en bolig, der er tilpasset vore behov. Mange af os vil gerne gå på universitetet. Vi vil også ud på arbejdsmarkedet og ønsker ikke at blive isoleret fra ikke-handicappede.

---

¹ Belgien (flamsk og fransk talende områder), Bulgarien, Cypern, Danmark, Estland, Finland, Frankrig, Grækenland, Holland, Irland, Island, Italien, Letland, Litauen, Luxembourg, Malta, Norge, Polen, Portugal, Rumænien, Schweiz, Slovenien, Spanien, Storbritannien, Sverige, Tjekkiet, Tyskland, Ungarn og Østrig.

-
-
- Alle i samfundet bør kende til vore rettigheder og forstå og respektere dem.

De unge gav klart udtryk for deres mening om de vigtigste FREMSKRIDT, de har oplevet under deres uddannelsesforløb:

- Generelt har vi fået en tilfredsstillende støtte i uddannelsen, men der er stadig ting, som skal forbedres.
- Tilgængeligheden til bygningerne er blevet bedre. Mobilitet og tilgængelighed er emner, som i stigende grad kommer på dagsordenen.
- Handicap bliver stadig mere synlige i samfundet.
- Computerteknologien bliver bedre og bedre, og der findes gode og strukturerede digitale materialer.

Der blev også sat fokus på de UDFORDRINGER og BEHOV, som stadig skal imødekommes:

- Behovene for tilgængelighed er forskellige fra person til person, og derfor er der også forskellige former for hindringer i uddannelses-systemet og i samfundet generelt. Behovene kan for eksempel være:
  - Mere tid end andre til undervisning og eksamen
  - Personlige hjælpere i klassen
  - Adgang til materialer der er tilpasset vore behov - og de skal være tilgængelige for os på samme tidspunkt, som de materialer vore klassekammerater benytter, altså uden forsinkelser.
- Det frie studievalg begrænses somme tider af manglende tilgængelighed til bygninger og materialer (udstyr og bøger) samt utilstrækkelige teknologiske værktøjer.
- Vi har behov for fag og færdigheder som giver mening for os og vores fremtid.
- Vi har brug for ordentlig rådgivning gennem skoleforløbet om de muligheder, vi har, set ud fra vore individuelle behov.
- Der eksisterer stadig en stor mangel på viden om handicappede. Lærere, andre elever og nogle forældre kan godt have en negativ holdning til os. Ikke-handicappede bør vide, at de altid kan spørge den handicappede selv, om vedkommende har brug for hjælp eller ej.

Om INKLUDERENDE UNDERVISNING sagde de unge:

- Det er meget vigtigt, at alle får frihed til at vælge, hvor de vil tage deres uddannelse.

-
-
- Inkluderende undervisning lykkes selvfølgelig bedst, når de rette betingelser er til stede. Det vil sige de rigtige former for støtte og ressourcer og veluddannede lærere, som skal være motiverede og kende og forstå vores behov. De skal kunne spørge ind til behovene og skal kunne samarbejde med hinanden gennem hele skoleforløbet.
  - Der er mange fordele ved den inkluderende undervisning: vi opnår bedre sociale færdigheder og får flere erfaringer, vi lærer at gebærde os i den virkelige verden. Vi har brug for venner både med og uden særlige behov.
  - Inkluderende undervisning kombineret med individuel specifik støtte er den bedste måde at forberede sig til en videregående uddannelse på. Centre med specialviden på dette område kan give os den fornødne støtte og være behjælpelige med at give universiteterne den rette viden om, hvilken slags støtte vi har brug for.
  - Inkluderende undervisning er til gavn både for os og alle andre.

KONKLUSIONEN fra de unge lyder:

Vi skal selv skabe vores fremtid. Vi er nødt til at fjerne de barrierer, der eksisterer både inde i os selv og hos ikke-handicappede. Vi skal kunne se ud over vores handicap – så vil vi også have lettere ved at blive accepteret som dem, vi er.

Lissabon, september 2007

De unges syn på uligheder i undervisningssystemet beskriver resultaterne af den europæiske høring "Young Voices – Meeting Diversity in Education" med deltagelse af unge med særlige undervisningsmæssige behov. Høringen blev afviklet i et samarbejde mellem European Agency for Development in Special Needs Education og det portugisiske undervisningsministerium.

Arrangementet fandt sted i Lissabon den 17. september 2007 i forbindelse med Portugals formandskab for EU.

Rapporten er udarbejdet af Agenturet på baggrund af bidrag fra de unge deltagere.

Lissabon-deklarationen "Inkluderende undervisning set fra de unges synspunkt" er hovedresultatet af høringen. Deklarationens fulde tekst findes i denne rapport og er desuden trykt som en separat folder.